

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Kvinnligt helgon från Hejde?

Svensson, Torsten

Fornvännen 1996:3, 171-173

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1996_171

Ingår i: samla.raa.se

Korta meddelanden

Kvinnligt helgon från Hejde?

I magasinen på Statens historiska museum i Stockholm göms en stor skatt av medeltida träskulptur. Det mesta av detta material är utförligt beskrivet av Aron Andersson och Monica Rydbeck i *Medieval Wooden Sculpture in Sweden*, vol. IV, men ännu återstår en del att upptäcka. Dit hör en cirka 40 cm hög kvinnlig helgonbild från Gotland. Under en illa utförd 1700- eller 1800-talsbemålning anas ett vackert senmedeltida arbete som sannolikt kan dateras till mitten av 1400-talet. Kvinnofiguren har troligen tillverkats för att stå i ett altarskåp. Hon har ett mycket gracilt utseende med långt svart hår som vilar på axlarna och är iklädd en lång fotsid klänning med påmålade röda och gröna fläckar. Den sentida övermålningen har gett figuren en mycket mörk ton och tillika ett »svartmuskigt» ansikte. Skulpturen bär en sönderbruten krona och saknar båda armarna. Helgonbilden är placerad på en sockel och dess baksida är urgröpt. Materialet utgörs av ett ljust lövträ, möjligen ask. Tyvärr saknas attributet som skulle kunna avgöra vilket kvinnligt helgon vi står inför. Träskulpturen har troligen tillverkats i norra Tyskland.

På vilka vägar har nu denna skulptur kommit till Historiska Museet och varifrån härstammar den? Enligt inventarieförteckningen i SHM tillhör den en stor samling av fornsaker, mynt etc. som den gotländske lektorn och forskaren Carl Johan Bergman sålde till museet 1862. Bergman hade redan 1860 gjort en framställan till Vitterhetsakademien och riksantikvarien Bror Emil Hildebrand om en försäljning. Denna begäran avslogs p.g.a. avsaknaden av penningmedel, men två år senare fanns det tydligen mer av den varan. Anledningen till att Bergman önskade göra sig av med sin samling var att han ville kompensera sin minskade inkomst, förorsakad av hans avancemang inom skolvärlden från vikarie till ordinarie lektor vid Visby läroverk. Detta fenomen känns kanske igen från dagens arbetsmarknad. C. J. Bergman

krävde 1 500 riksdaler riksmünt som betalning för föremålen, en summa som får betraktas som relativt stor vid denna tid. I samlingen ingick föremål från stenåldern och framåt. Däribland kan nämnas medeltida glasmålningar som ursprungligen tillhört några gotländska kyrkor.

För att återgå till frågan varifrån skulpturen härstammar, så kan man se likheten mellan denna och två lika höga kvinnoskulpturer från Hejde kyrka på Gotland. Båda ingår nu i SHM:s samlingar, och har en likadan sockel som den tidigare nämnda. Även ansiktena och håret liknar dennas. Det ena kvinnliga helgonet föreställer S:ta Margareta som är placerad på en drake. Draken är ju ett av Margaretas attribut. Det andra helgonet har ofta bestämts som S:ta Katarina, vilket får anses som osäkert då attributet saknas. Båda skulpturerna är försedda med kronor, nu sönderbrutna. De fotsida klädnadernas veckbehandling liknar även den Bergmanska. Tyvärr återstår inte mycket av den medeltida polykromin, men de har i alla fall sluppit senare tiders övermålning. De tycks dock inte vara huggna i samma träslag eller med samma typ av bildhuggarjärn. Detta be-

höver dock inte betyda att de inte skulle ha tillhört samma kyrka eller altarskåp. De båda skulpturerna från Hejde försålles 1863 till SHM för 10 riksdaler riksmünt. I köpet ingick även en madonna från senmedeltiden, även denna såldes för 10 riksdaler, i övrigt beträffande denna försäljning – se författarens artikel, »Det g(l)ömda Gotland» i *Gotländskt Arkiv* 1996.

Kan då även Bergmans skulptur härstamma från Hejde kyrka? I 1830 års inventering nämns: »En del af ett gammalt Trädaltare, hvarå finnes flere Bilder utskurne». Man kan tänka sig att »flere» kan syfta på mer än de två skulpturer av Margareta och Katarina (?) som i dag finns bevarade. Vad hände då med det medeltida altarskåpet? Ja, det förstördes sannolikt 1839 då hela kyrkan vitlimmades, inventarierna målades och nytt golv lades in. I rä-

kenskaperna för nämnda år står också: »Försålda gamla effekter från kyrkan 4.12». En möjlighet är att den skulptur som Bergman förvärvade var en av de snidade »Bilder» som omnämns i »Trädaltaret» och som sedan i sin tur eventuellt tillhörde de »gamla effekter» som försåldes detta år. Den kan efter detta ha målats för att antingen användas som prydnadsföremål eller givits som docka eller liknande till ett

barn. Om Carl Johan Bergmans skulptur verkligen tillhört det gamla altarskåpet i Hejde får vi antagligen aldrig veta. Den kan ju lika gärna ha tillhört ett liknande altarskåp i någon annan Gotlandskyrka. Det finns dock inga liknande 1400-talsfigurer kända på eller från Gotland.

Torsten Svensson

Mellangatan 7A, 62157 Visby

Så blev Silverhättan Cames

Under de senaste åren har Visby stadsmur mer än vanligt kommit i blickfånget genom de omfattande restaureringsarbeten som utförts där. De som begagnat tillfället att följa med på en vandring längs muren har bl.a. fått sig till livs

namnen på några av de viktigaste tornen: Kajsarn (Kejsaren), Dalmanska tornet, Kruttornet, Sprundflaskan, Jungfrutornet, Silverhättan eller »Cames (Kames)». Somliga namn är lätta att förklara, andra vållar mer huvudbry. Till

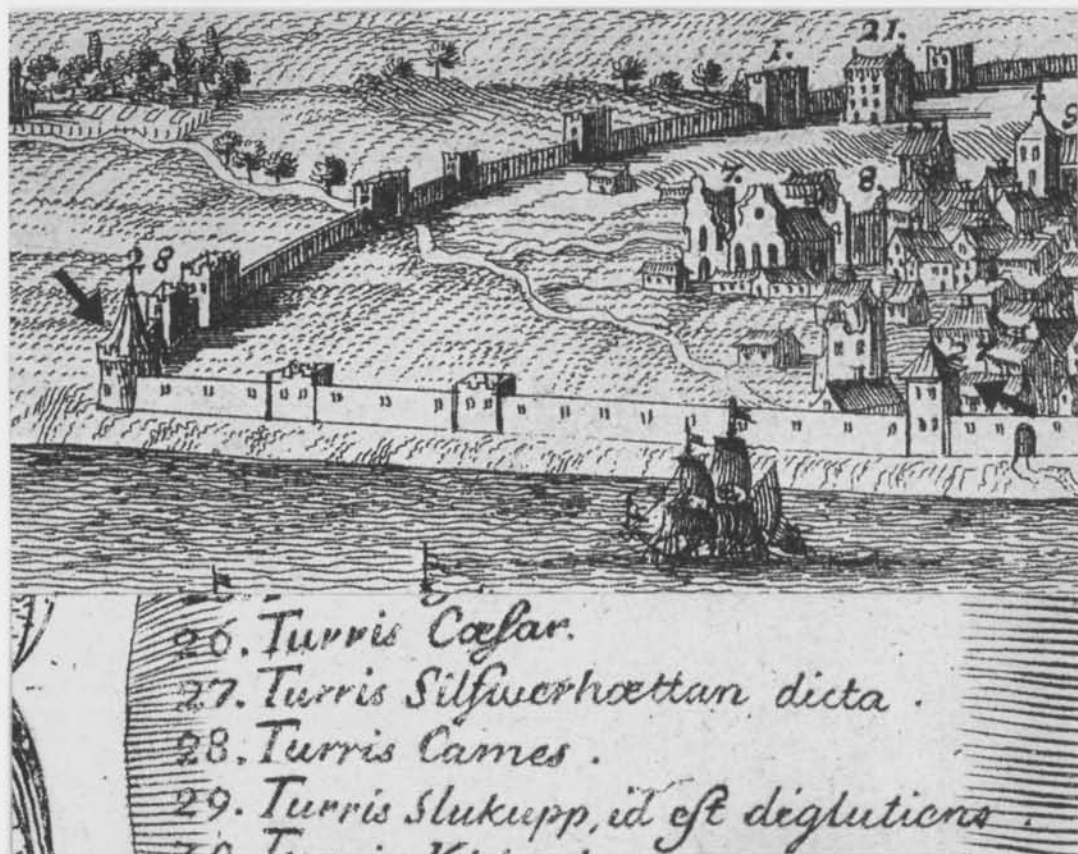

Fig. 1. Detalj av Erik Dahlbergs kopparstick 1707 av Visby i *Suecia Antiqua*, där nuvarande Kruttornet kallas Silverhättan och Silverhättan kallas Cames